

Linköping Electronic Articles in
Computer and Information Science
Vol. 2(1997): Nr 10

**Universitetsbiblioteket som utvecklingsresurs för
bibliotekarier, skolledare och lärare inom
gymnasieskolan
Erfarenheter från projektet Universitetsbiblioteket som
forskningslaboratorium.**

Tommy Carlberg
Agneta Lantz

Linköpings universitetsbibliotek
Linköping, Sverige

Föredrag presenterat vid

**Informationskompetens och Användarutbildning
Nordiska Vetenskapliga Biblioteksförningars Förbunds
konferens, 19-20 november 1996
Linköping, Sverige**

Published for Nordiska Vetenskapliga Biblioteksförningars Förbund
(NVBF) by
Linköping University Electronic Press
Linköping, Sweden

<http://www.ep.liu.se/ea/cis/1997/010/>

*Published on November 11, 1997 by
Linköping University Electronic Press
581 83 Linköping*

**Linköping Electronic Articles in
Computer and Information Science**
*ISSN 1401-9841
Series editor: Erik Sandewall*

*© Tommy Carlberg, Agneta Lantz
Typeset by the author using MS Word and
formatted using étendu style for A4 paper size*

Recommended citation:

*<Author>. <Title>. Linköping electronic articles
in computer and information science, Vol. 2(1997): Nr 10.
<http://www.ep.liu.se/ea/cis/1997/010/>. November 11, 1997.*

*The publishers will keep this article on-line on the Internet
(or its possible replacement network in the future)
for a period of 25 years from the date of publication,
barring exceptional circumstances as described separately.*

*The on-line availability of the article implies
a permanent permission for anyone to read the article on-line,
to print out single copies of it, and to use it unchanged
for any non-commercial research and educational purpose,
including making copies for classroom use.*

*This permission cannot be revoked by subsequent
transfers of copyright. All other uses of the article are
conditional on the consent of the copyright owner.*

*The publication of the article on the date stated above
includes also the production of a limited number of copies
on paper, which were archived in Swedish university libraries
like all other written works published in Sweden.
The publisher has taken technical and administrative measures
to assure that the on-line version of the article will be
permanently accessible using the URL stated above,
unchanged, and permanently equal to the archived printed copies
at least until the expiration of the publication period.*

*For additional information about the Linköping University
Electronic Press and its procedures for publication and for
assurance of document integrity, please refer to
its WWW home page: <http://www.ep.liu.se/>
or by conventional mail to the address stated above.*

INLEDNING

Detta konferensbidrag avser att kortfattat redovisa erfarenheterna från projektet "Universitetsbiblioteket som forskningslaboratorium" med syftet att bidra till en vidgad förståelse mellan skolan och forskningen, liksom att stödja utvecklingen av metoder som främjar ett forskande arbetssätt i skolan.

Hittills har de flesta forskningsinformationsinsatser varit inriktade på att informera användarna om forskning. Flera studier visar dock på behov att finna och utveckla metoder för hur konsumenterna själva skall kunna söka sig till forskningen och dess resultat samt kritiskt värdera den. Tyngdpunkten bör ligga på *att informera sig om forskningsresultat snarare än att informeras om forskningsresultat* (Tydén, 1992). Att utveckla och sprida en grundkompetens bland lärare och elever i konsten att söka vetenskaplig information måste betraktas som en ytterst viktig uppgift inför framtiden.

Medel för projektets genomförande har erhållits från Forskningsrådsnämnden (FRN) inom ramen för nämndens uppgift att främja information om forskning och forskningens roll i samhället.

Ansvariga för projektet är Agneta Lantz, förste bibliotekarie och utbildningsansvarig vid Linköpings universitetsbibliotek, och Tommy Carlberg, bibliotekarie vid Linköpings universitetsbibliotek.

BAKGRUND

Skolan är en del av samhället genom ett ömsesidigt beroendeförhållande, nämligen genom att själv vara beroende av utvecklingen inom olika sektorer och att samtidigt påverka den fortsatta samhällsutvecklingen. Från samhällets sida betonas behovet av grundläggande och högre utbildning som svarar mot den framtida arbetsmarknadens växande krav på förnyelseförmåga och flexibilitet i en alltmer internationaliserad värld med accelererande kunskapstillväxt. Skolans verksamhet anpassas till denna verklighet genom ständigt reviderade läroplaner.

Den snabba utvecklingen med avseende på informationsteknik och alltmer svällande informationsflöden ställer idag stora krav på den enskilda individen för att kunna hålla sig á jour med utvecklingen och kunna orientera sig inom olika ämnesområden. En bred användning av modern informationsteknologi blir här ett viktigt stöd.

Utredningar inom utbildningsområdet (SOU 92:92, SOU 1994:45) betonar behovet av förändringar inom skolan för att möta framtida behov. Traditionella undervisningsformer måste ersättas med nya där ny informationsteknologi står i centrum. Med datorn har eleverna fått ett redskap för självständigt kunskapssökande under handledning. Ett undersökande arbetssätt blir också alltmer vanligt inom grund- och gymnasieskolan samtidigt som problembaserad inläring (PBI) vinner terräng som pedagogisk princip inom universitet. I läroplanen (Lpf 94) poängteras att eleverna ska tillägna sig ett vetenskapligt sätt att tänka och arbeta. Undervisningen skall utveckla elevernas nyfikenhet och lust att lära, deras självständighet och kritiska tänkande. Det heter att de ska ges medel och tekniker för att söka och finna kunskap på egen hand som grund för ett livslångt lärande.

I vår moderna skola bör därför *informationskompetens* (information literacy) vara *ett centralt mål*. Att veta när ett informationsbehov föreligger, att identifiera information som behövs för att lösa ett visst problem, att finna denna information, att kritiskt granska och värdera informationen, att organisera den funna informationen och kunna använda den effektivt och klokt är centrala basfärdigheter för lärandet i informationsåldern (Kuhlthau, 1995). Dessa färdigheter bör tränas och utvecklas från tidig ålder och genomsyra grundskola, gymnasieskola och den högre utbildningen för att kunna leda till ett framgångsrikt livslångt lärande.

Detta ökar elevernas behov att utnyttja bibliotekens sökhjälpmedel och bestånd av böcker, tidskrifter och dagstidningar. Gymnasiebiblioteken, stadsbiblioteken och universitetsbiblioteken är i detta sammanhang viktiga resurser såväl pedagogiskt som servicemässigt. Att medvetandegöra samspelet mellan dessa resurser bland skolledare, lärare och elever är ytterst angeläget för att effektivisera informationsutnyttjandet och därigenom bidra till en kvalitetsutveckling av skolans verksamhet. Av utomordentlig betydelse är givetvis skol- och gymnasiebiblioteken, som under senare år sorgligt nog drabbats av omfattande nedskärningar budgetmässigt såväl som personalmässigt.

Utifrån ett universitetsbiblioteksperspektiv utgör uppgiften att stödja lärarna i arbetet med att göra studenterna aktiva och självständiga i detta avseende en självklar och övergripande målsättning. Mot bakgrund av denna nya utveckling blir det intressant att fokusera på nya studenter. Är de tillräckligt förberedda på de krav, som ställs på dem på universitetsnivå? Kan vi från universitetsbibliotekets sida stödja gymnasiebibliotekarier, gymnasielärare och elever i detta arbete? Skulle

utvecklade kontakter mellan universitetsbibliotek och gymnasieskolor kunna leda till bättre förberedda gymnasieelever inför fortsatta universitetsstudier och i förlängningen till aktiva forskningskonsumenter och presumtiva forskare?

PROJEKTETS UTGÅNGSPUNKTER OCH SYFTE

Inför projektverksamheten har ett antal frågeställningar formulerats:

Vad har gymnasieskolan lokalt för behov av samverkan med universitetsbibliotek?

Finns olika behov för olika yrkesgrupper?

Finns intresse för att skapa ett lokalt/regionalt kontaktnät för att möta skolbibliotekariers, lärares och elevers informationsbehov?

Sammanfattningsvis syftar projektet till att träna deltagarna att fungera som aktiva forskningskonsumenter och presumtiva forskare med utnyttjande av globala informationsresurser medelst ny informationsteknik.

Projektet är att se som ett pilotprojekt, som kan leda till kontaktverksamhet och nätverksbyggnad i större skala såväl lokalt som regionalt mellan universitetsbiblioteket och gymnasieskolbiblioteken. Universitetsbiblioteket bör kunna utvecklas till en viktig mötesplats även för lärare och elever inom gymnasieskolan.

GENOMFÖRANDE

Projektet är ett samarbetsprojekt mellan universitetsbiblioteket och gymnasieskolan. Planering och slutgiltig utformning och inriktning av projektet har utformats gemensamt av projektansvariga vid LiUB och deltagande skolor.

I ett inledande skede togs kontakt med skolbibliotekarier på ett antal gymnasieskolor i Linköping för att efterhöra eventuellt intresse för samverkan. Förfrågan bemöttes positivt och ett antal kontakträffar med lärare och skollädaingar genomfördes. Av dessa möten framgick att kunskapen om universitetsbibliotekets resurser var mycket begränsad. Lärarna var därför i första hand intresserade av ett få deltaga i seminarier på universitetsbiblioteket med inriktning på särskilt följande aspekter:

- att hitta på biblioteket, sökningar i bibliotekets kataloger
- handhavande av manuella sökmedel
- genomförande av datorbaserade sökningar, online och CD-ROM

Utifrån ovan angivna aspekter har ett antal delmål formulerats för en seminarieverksamhet. Dessa delmål ansluter nära till den inriktning utbildningsverksamheten vid Linköpings universitetsbibliotek har.

Seminarieerien inklusive demonstrationer och praktiska övningar avsåg:

- att stimulera till en dialog/ett möte mellan skolkultur och universitetskultur där universitetsbiblioteket utgör såväl forskarnas som forskningsanvändarnas basresurs.
- att ge inblick i "informations- och kunskapssamhällets" effekter när det gäller vårt behov av och möjligheter till omvärldsbevakning
- att orientera om vetenskaplig kommunikation, dvs. hur forskare/lärare/studenter kommunicerar och publicerar sina resultat och hur dessa tillgängliggörs.
- orientera om möjligheter och begränsningar för vetenskapligt kunskapssökande och -utnyttjande.
- att genom att erbjuda tillfälle till praktiska demonstrationer av universitetsbibliotekets resurser i fråga om bibliografiska sökhjälpmedel, nya tekniska informationsresurser (nationella och internationella databaser on-line och på CD-ROM), litteratursamlingar mm. ge inblick i vetenskapligt arbetssätt och föra ut information om forskningsresultat i skolarbetet.
- att medvetandegöra och ge en orientering i konsten att söka information med hjälp av ny informationsteknik. Här inbegripes demonstrationer av sökningar i databaser online (särskilt via INTERNET) och på CD-ROM
- att medvetandegöra och tydliggöra samspelet mellan gymnasiebibliotek, folkbibliotek och universitetsbibliotek
- att genom dessa aktiviteter stimulera det lokala bibliotekssamarbetet.

Under 1994 genomfördes totalt sex seminarier med lärare från fyra gymnasieskolor, varav tre från Linköping och en från Motala. Totala antalet deltagande lärare var 93. Seminariet tog tre timmar i anspråk och cirka 15 lärare ingick i varje grupp. Efter en gemensam genomgång om cirka en timma indelades deltagarna i smågrupper varefter demonstrationer av bibliotekets sökhjälpmedel och samlingar genomfördes.

Som ett led i uppföljningen av seminarierna distribuerades via skolbibliotekarierna på respektive skolor en enkätstudie med huvudbetoning på :

- tidigare/aktuellt utnyttjande av universitetsbibliotek, skolbibliotek, folkbibliotek
- bedömningar av seminariernas värde
- impulser för utnyttjande i sin egen undervisning.
- synpunkter på framtida samverkan med universitetsbiblioteket.

Enkäten besvarades av 51 lärare (58 %). Därtill besvarades enkäten av 19 icke deltagande lärare, vilka kom att ingå som en intressant kontrollgrupp.

Efter seminarierna har fortlöpande kontakter uppehållits med skolbibliotekarierna på respektive skolor. Med enkätresultaten som underlag har en sammankomst hållits med medverkande skolbibliotekarier och projektgrupp. Till denna sammankomst inbjöds även skolbibliotekarier från ytterligare två gymnasieskolor inom Linköpings kommun, som aviserat intresse för sina skolors räkning att få delta i seminarier.

Enkätresultat och de uppföljande samtalen med skolbibliotekarier utgör underlag för resultatredovisning och sammanfattande diskussion. Resultaten i sin helhet kommer framlades att redovisas i rapportform.

RESULTAT

I en inledande fråga i enkäten ombads lärarna redovisa i vilken utsträckning olika bibliotek utnyttjades. Vanligast var att utnyttja det egna skolbiblioteket (ibland/ofta 87%), därefter folkbibliotek (ibland/ofta 67%). Universitetsbiblioteket utnyttjades aldrig/sällan av 65% och de som utnyttjade biblioteket gjorde det främst för egen utbildning /fortbildning och i viss utsträckning i samband med handledning av elever (9 individer). Av de lärare som inte deltagit i

seminarierna angav 81% att de aldrig/sällan utnyttjade universitetsbiblioteket.

Vid en bedömning av seminariernas värde på en femgradig skala fann 64% att de varit av stort/ganska stort värde (5 respektive 4), 25 % valde ett medelvärde (3).

På en öppen fråga avseende synpunkter på seminarierna menar 15 individer att de varit allmänt intressanta, åtta anger att de varit bra för handledarfunktionen, sex har funnit det hela intressant, men understryker betydelsen av uppföljning. Fem personer anser biblioteket utgör en betydelsefull resurs, men beklagar de långa resorna, för att kunna utnyttja biblioteket oftare.

På frågan om vad i universitetsbibliotekets utbud, man främst är intresserad av och skulle vilja använda, dominerar tidskrifter och CD-ROM (56 respektive 55%), men överlag är siffrorna höga för såväl litteratur (referensmaterial och boklån) som möjligheterna att nyttja kataloger (45-50%).

På en öppen fråga om seminarierna gav några impulser till deltagaren personligen, respektive för undervisning och handledning svarar 38 individer. För personlig del anges främst stimulans genom att ha fått ta del av nyheter, att ha fått idéer och uppslag (18 individer) medan 13 personer uttryckte behov av att lära mer om det nya, samt önskemål om att fördjupa sina nya kunskaper. Vad avser undervisning betonas möjligheterna av att kunna ge mer stöd åt elever, som ska genomföra uppsatsarbete (25 individer), men också att över huvud taget göra elever uppmärksamma på de nya, tekniska sökmöjligheterna, särskilt CD-ROM (12 personer).

I en avslutande enkätfråga efterfrågas hur man kan tänka sig en framtida utveckling av kontaktverksamheten mellan gymnasieskola-skolbibliotek-universitetsbibliotek, såväl avseende egen kompetensutveckling som egen undervisning. I första hand berör drygt 30% av lärarna här behovet av en elektronisk uppkoppling till universitetsbibliotekets kataloger och elektroniska sökhjälpmiddel. Vidare berörs värdet av att i anslutning till handledning/projektarbete kunna hänvisa, alternativt få göra studiebesök med avgångsklasser på universitetsbiblioteket. Regelbundna kontakter efterfrågas (10 personer), gärna att skolbibliotekarier kan utgöra den resursperson, som kan informera lärarna om aktualiteter inom biblioteksvärlden. Skolans studiedagar bör kunna utnyttjas med jämna mellanrum (10 personer) för att ge tillfälle till uppdatering om den pågående

utvecklingen av resurser inom universitetsbiblioteket, informationsteknologi, sökstrategier etc.

DISKUSSION

Sammanfattningsvis kan sägas att de genomförda seminarierna har rönt stor uppskattning bland deltagande lärare. För några av deltagarna var det första besöket över huvud på universitetsbiblioteket i Linköping, för andra första tillfället efter avslutade studier. Över 70 % av deltagarna har 20 år eller mer bakom sig som lärare och med tanke på att utnyttjandet av Linköpings universitetsbibliotek före seminarierna var tämligen lågt (mer än 65 % utnyttjade aldrig/sällan biblioteket), kan man anta, att insikten om bibliotekets nya tekniska faciliteter i många fall utgjorde såväl en nyhet som en överraskning. Seminarierna har varit stimulerande både för personlig del och som grund för nyttjande i den egna undervisningen, inte minst i samband med handledning av specialarbeten.

Avseende en framtida utveckling uttrycks förhoppningar om att universitetsbibliotekets sökmöjligheter också ska bli tillgängliga på den egna skolan i elektronisk form. Vidare framställs önskemål om fortsatt information om utvecklingen inom bibliotekssektorn, t ex i samband med studiedagar och/eller via kontaktpersoner på skolan, närmast skolbibliotekarien. Med tanke på den egna undervisningen understryks betydelsen av tillgången till universitetsbiblioteket i anslutning till handledning eller grupparbete. Många lärare uttalar också intresse av att ge avgångsklasser möjlighet att göra studiebesök på biblioteket, en för det stora flertalet elever kommande arbetsmiljö, i anslutning till egna universitetsstudier.

Sammantaget indikerar resultatet från projektet att utnyttjande av forskningsinformation (via universitetsbiblioteket) kan relateras till utvecklingen av professionell kompetens hos berörda yrkesgrupper. Framförallt kan tre funktioner urskiljas:

- 1) Individuell utveckling
 - egen förkovran och utveckling av den professionella kompetensen inom den egna kollegiegruppen
- 2) Samverkansutveckling

- team och andra samverkanspartners inom och mellan berörda professioner (skolledare, lärare, bibliotekarier) arbetar med sin gemensamma utveckling utifrån gemensamma frågeställningar

3) Verksamhetsutveckling

- sökande och bearbetande av kunskap för att förbättra och utveckla skolans verksamhet

Inom varje funktion enligt ovan är det värdefullt att få stimulans och inspiration, att hålla sig à jour inom yrket, att fördjupa och/eller bredda kunskaperna, att få bekräftelse på och trygghet i sin yrkesutövning, att få tolkningsmönster och lösningsvägar avseende aktuella frågor och problem i yrkesverksamheten, att stärka sin professionalitet.

Vilka mönster för samverkan ser vi som angelägna för framtiden?

Vid en efterföljande sammankomst med skolbibliotekarier från de medverkande gymnasieskolorna samt från ytterligare två skolor i Linköping diskuterades konkreta önskemål om och möjligheter för en uppföljande verksamhet. Härvid framkom särskilt

- önskemål om sammandragning av länets skolbibliotekarier i syfte att diskutera förutsättningar för en gemensam samverkan gymnasiebibliotek - stadsbibliotek - och universitetsbibliotek
- önskemål om konkreta fortbildningsinsatser riktade till gymnasiebibliotekarierna i regionen, avseende bl.a
 - sökstrategier
 - ny informationsteknologi (Internet-resurser och CD-ROM)
 - mediaförvärv inklusive innehållsanalys av nya CD-ROMprodukter, framför allt databaser och referensverk
 - användarutbildning, bibliotekspedagogik
 - deltagande i kursen Kunskapsutveckling och informationsutnyttjande (5 poäng), vilken arrangerats av LiUB inom ramen för sommaruniversitetet.
- önskemål om fortbildningsinsatser riktade till skolornas lärare och skolledare med inriktning på tillgängliga informationsresurser, sökhjälpmedel med utnyttjande av ny informationsteknologi och strategier för att söka, finna, värdera, organisera och utnyttja information.

De kärnområden för samverkan som hittills framkommit i projektet handlar således framför allt om fortbildningsinsatser för gymnasiebibliotekarier, skollära och lärare med tonvikt på ny informationsteknologi som ett stöd för att kunna förverkliga en undersökande och laborativ undervisning i skolan.

På kort sikt är det realistiskt att kunna erbjuda seminarier av det slag som lokalt genomförts för skolorna inom projektets ram. Resterande gymnasieskolor i Linköping har härvidlag redan uttryckt sitt intresse. Det återstår dock att närmare undersöka intresset regionalt. Resterande önskemål behöver ses i ett längre perspektiv.

Vi tror att insatser enligt ovan kan utgöra en värdefull plattform för framtida samverkan, där universitetsbiblioteket kan vara en utvecklingsresurs för gymnasieskolans "forskande pedagoger" och undervisande bibliotekarier.

REFERENSER

Kuhlthau, C. C. *The Instructional Role of the Library Media Specialist in the Information-Age School*. In: *Information for a New Age: Redefining the Librarian*. American Library Association: Library Instruction Round Table. Englewood, Colorado: Libraries Unlimited, Inc., 1995.

SOU 1992: 92. Skola för bildning. Stockholm: Allmänna Förlaget, 1992.

SOU 1994:45 Grunden för livslångt lärande. En barnmogen skola. Stockholm: Allmänna Förlaget.

Tydén, T. *Nordisk forskning om forskningsinformation. En bibliografi med sammanfattningar*. Falun: Dalarnas Forskningsråd, 1992.